

MAGDALENA BAŠTOVÁ, JAROSLAV DOKOUPIL

NEGATIVNÍ DOPADY PŘÍMÝCH ZAHRANIČNÍCH INVESTIC NA TRH PRÁCE MĚSTA PLZNĚ

BAŠTOVÁ, M., DOKOUPIL, J. (2010): The negative effects of foreign direct investment on the labour market in Plzeň. *Geografie*, 115, No. 2, pp. 188–206. – This paper investigates the negative effects of foreign direct investment on the local labour market in the city of Plzeň, Czechia. The analysis utilizes data collected from public databases, companies' annual reports, and field research of Plzeň's firms. The paper identifies several negative effects of foreign direct investment on Plzeň's labour market, including the quality and structure of the local labour force and its average gross monthly wages. **KEY WORDS:** foreign direct investment – negative effects – labour market – Czechia – Plzeň.

1. Úvod

Česko se v ukazateli přímých zahraničních investic (PZI) na jednoho obyvatele řadí na přední příčky států střední a východní Evropy. V roce 2006 dosahoval stav PZI na obyvatele hodnoty 7,56 tis. USD (162,4 tis. Kč), což byla třetí největší hodnota po Estonsku (9,42 tis. USD) a Maďarsku (8,11 tis. USD; UNCTAD 2008). Z celkového objemu investic pak 36 % činily investice ve zpracovatelském průmyslu. PZI se tak staly během posledních patnácti let nedílnou součástí české ekonomiky v procesu její transformace na tržní hospodářství. Přítomnost PZI však s sebou přináší řadu přímých či nepřímých dopadů na ekonomiku regionu, které jsou předmětem studia mnoho odborníků. Výsledky těchto studií jsou velmi rozmanité vzhledem k rozdílným přístupům, metodice, regionálním charakteristikám zkoumaného území, ale i dalším aspektům (Mullen, Williams 2005). Právě proto, že každá regionální studie vykazuje rozdílné zkušenosti, je obtížné generalizovat výsledky analýz, zabývajících se dopady PZI na hostitelské ekonomiky.

Hodnotit dopady PZI na ekonomiku hostitelského státu, resp. na lokální trh práce, není nikterak jednoduché a jednoznačné, a je třeba k nim přistupovat komplexně. Hlavním cílem příspěvku je zjistit, zda existují některé negativní dopady PZI na trh práce města Plzně a případně identifikovat procesy, které jsou s nimi spojeny. Domníváme se, že ve městě Plzeň byly PZI v určitém období hodnoceny jako pozitivní, avšak v delší časové periodě při změnách rámcových hospodářských podmínek mohou mít i dopady negativní. Předkládaná práce analyzuje pouze PZI v průmyslové výrobě, neboť tam právě směřuje většina investic do města Plzeň. Konkrétně kolem 83 % všech zaměstnaných v průmyslu v Plzni pracuje v podnicích s více než 10% podílem zahraničního kapitálu (vlastní výpočet dle RES 2008). Tento fakt byl pro zvolenou metodiku stěžejní.

Je velmi důležité zdůraznit, že předkládaná práce nikterak nesnižuje důležitost PZI a jejich pozitivních dopadů pro transformující se ekonomiky střední a východní Evropy, které jsou klíčové z hlediska regionálního rozvoje. Význam této analýzy spočívá ve faktu, že poukazuje i na možný negativní charakter PZI v konkrétní lokalitě a může tak přispět k objektivnějšímu a komplexnějšímu pochopení úlohy PZI v místní ekonomice.

2. Literatura

Předkládaný příspěvek vychází z dílčích závěrů výzkumu zabývajících se dopady PZI na ekonomiku města Plzně (Baštová 2008). Další literaturu a studie použité v analýze vlivu PZI na trh práce města Plzně lze rozdělit do tří okruhů. První okruh tvoří literatura, které pojednává o roli PZI v ekonomikách střední Evropy. Zejména v posledních letech byla o tomto tématu publikována řada výzkumů, které se zabývaly jak determinanty PZI (např. Clausing, Dorobantu 2005; Janicki, Wunnava 2004; Bevan, Estrin 2000, Benáček 2000 aj.), tak i rolí PZI a jejich dopady na ekonomiky zemí střední a východní Evropy (např. Deichmann 2001; Fabry 2001; Golejewska 2001; Houšková 2001; Konings 2000; Zemplinerová, Benáček 1997; Carter 2000 aj.). Čeští autoři se zabývají převážně otázkou vztahu PZI a regionálního rozvoje popř. dopady PZI na regionální rozvoj (Pavlínek 2004; Vančura 2006; Toušek, Tonev 2002; Viturka 2000; Kunc 2005 aj.). Právě různé pohledy na dopady PZI v hostitelských ekonomikách, popř. regionech, jsou jedním z nejčastěji diskutovaných témat v literatuře. Velkou část publikované literatury tvoří též studie zabývajících se dopady PZI na ekonomický růst hostujících ekonomik (např. Blomström, Kokko 1996; Barro 1997; Fabry 2001 aj.) či na domácí firmy (např. Aitken, Harrison 1999; Chakraborty, Nunnenkamp 2006, Konings 2000 aj.).

Ač je literatury analyzující dopady PZI na ekonomiky hostitelských zemí poměrně velké množství, přesto zůstává toto téma velmi diskutovaným a zároveň sporným bodem mnoha výzkumů. Na roli PZI v ekonomice států je možno nazírat z několika úhlů. Všeobecně přijaté stanovisko doposud vnímalo příliv PZI jako hlavní nástroj, jež zvyšuje příjem a sociální blahobyt státu. Tento nekritický pohled věří ve schopnost PZI řešit každý ekonomický problém transformujících se ekonomik (Mencinger 2003, Moran 1998 aj.) Na druhou stranu existují studie, které zpochybňují pozitivní dopady PZI na základě nedostatku důkazů, které by tento fakt podporovaly. Pavlínek (2004) varuje před nekritickým pohledem na PZI a vyzývá k více vyváženějšímu pohledu na pozitivní a negativní dopady PZI ve státech zemí střední Evropy. I Srholec (2004) zmiňuje nezbytnost studia komplexnosti dopadů PZI na hostitelskou ekonomiku (přímé i nepřímé dopady), stejně tak jako jejich čistý přínos v dlouhém období (pozitivní a negativní dopady).

Poznatky o dopadech PZI na lokální trh práce tvoří druhý okruh využitě literatury. Je velmi málo studií, které by řešily toto téma obecně. Častěji je možné se setkat se studii, jež zkoumají pouze konkrétní aspekt trhu práce, jako je například produktivita práce (Konings 2000, Vahter 2007, Ramirez 2006 aj.). V Česku se otázkou dopadů PZI na trh práce zabýval především Dinga (2007, 2008), který analyzoval dopady PZI na zaměstnanost v okrese Kolín. Ve svých pracích se pokouší kvantifikovat dopad lokálně koncentrované investice

TPCA na míru nezaměstnanosti. Jeho výsledky indikují významné pozitivní dopady investic na lokální míru nezaměstnanosti, nicméně z dlouhodobého pohledu tyto dopady zůstávají zanedbatelné. Další kdo posuzoval dopady PZI na vývoj nezaměstnanosti, ale i produktivity práce a mezd, byl Janáček (2004). Ten tvrdí, že nelze dokázat žádný pozitivní vztah mezi přílivem PZI a vývojem nezaměstnanosti, a to jak na makroregionální, tak i na regionální úrovni. Naproti tomu vidí jednoznačně pozitivní vliv PZI na produktivitu práce v české ekonomice, která je ovlivněna buď přímo přes aplikaci nového know-how v zahraničních podnicích či synergií při vývoji a výrobě nových produktů nebo nepřímo při přelivu zahraničního know-how do českých firem. Jako jeden z mála českých autorů se Janáček zabýval i dopady PZI na výši mezd. Ty opět vidí jako pozitivní fenomén, který přispívá k růstu životní úrovně české pracovní síly (Janáček 2004). Problematikou vlivu PZI na trh práce se zabýval také Srholec (2004), který studoval produktivitu práce v zahraničních a domácích podnicích. Mezi další české autory zabývající se dopady PZI na trh práce patří např. Toušek, Tonev (2002), Žďárek (2005) aj.

Studie, zabývající se negativními dopady PZI, a to jak v teoretické rovině, tak na příkladových studiích, tvořily poslední okruh literatury. V tomto směru publikovalo své výzkumy podstatně méně autorů. Již zmíněný Pavlínek (2004) se zabývá teoretickým rámcem potenciálních negativních dopadů PZI. Řadí mezi ně hlavně závislost regionální ekonomiky na zahraničním kapitálu, externí kontrolu lokální ekonomiky nebo omezení či destrukci domácích firem. Podobně řeší PZI v kontextu svých negativ i Benáček (2000), který mj. zmiňuje i možnost situace, kdy „zvyšování mezd v sektoru zahraničních firem se přelije do sektoru domácích firem, kde produktivita práce ale roste pomaleji, což způsobí růst nezaměstnanosti a pokles konkurenční schopnosti v domácích firmách“ (Benáček 2000, s. 11). Mezi další studie, pojednávající o negativních dopadech PZI či je vymezující, patří Farkas (1997), Holland a Pain (1998), ale i další. Předkládaný článek se snaží analyzovat negativní dopady PZI na příkladu trhu práce města Plzně (data za město Plzeň odpovídají okresu Plzeň-město).

3. Metodika

Identifikovat negativní dopady PZI na trh práce města Plzně je složitý proces vzhledem k možné různorodosti sledovaných dopadů PZI, které se mohou projevit jak na úrovni města Plzně jako celku, tak na úrovni místních firem. Z toho důvodu bylo třeba směřovat již sběr dat na tyto dvě úrovně. Samotný proces sběru dat se ukázal jako dosti problematická část zmíněné studie. Data reprezentující město Plzeň byla vcelku lehce dostupná z online databází či publikací institucí jako je Český statistický úřad (ČSÚ), Česká národní banka (ČNB), či Úřad práce města Plzně. Nicméně data vypovídající o plzeňských firmách bylo velmi komplikované sehnat. V současné době neexistuje žádný veřejný institut, který by ze zákona mohl zveřejňovat data za jednotlivé podniky, a firmy samotné jsou málo ochotné poskytovat své informace, zejména ze strategických důvodů.

Pro účely předkládané studie byla detailně analyzována data za průmyslové podniky střední a velké velikosti (tzn. s více než 50 zaměstnanci dle metodo-

logie OECD), které jsou registrovány na území Plzně a jsou aktivní. V Plzni bylo takových firem 93. Data o malých podnicích (méně než 50 zaměstnanců) nebyla zahrnuta do analýzy z důvodů jejich nedostupnosti, a zároveň jejich malého statistického významu. Hlavní informace o šetřených podnicích byly získány z databáze Registr ekonomických subjektů RES, která je spravována ČSÚ. Výzkum se dále opíral o data listiny Výkaz zisku a ztrát, která jsou součástí účetních uzávěrek firem. Ty jsou dostupné elektronicky či v papírové podobě ve Sbírce listin obchodního rejstříku Ministerstva spravedlnosti České republiky. Firmy jsou zákonem povinny každoročně zveřejňovat tyto účetní uzávěrky. Daný zdroj dat poskytl zejména informace o počtu zaměstnanců a mzdových nákladech firem.

Pro účely předkládaného výzkumu byla dále zvolena hranice 50 % PZI, na jejímž základě byla vytvořena databáze firem rozdělena na dvě kategorie: podniky s majoritou českého kapitálu (méně než 50 % PZI), dále jen „domácí firmy“, a podniky s majoritou zahraničního kapitálu (více než 50 % PZI), dále jen „zahraniční firmy“. Data za jednotlivé kategorie jsou ve studii porovnávána, což objasňuje rozdíly či podobnosti mezi českými a zahraničními firmami. Detailní výpočty a postupy jsou vždy uvedeny v příslušných kapitolách.

Kromě dat z výše uvedených zdrojů bylo potřeba provést též přímé dotazování firem, které by přineslo informace, jež nejsou statisticky měřeny či nejsou nikde jinde dostupné. Šetření proběhlo formou strukturovaného dotazníku u všech 93 podniků v první polovině roku 2008. Nicméně z důvodů malé návratnosti dotazníků bylo nakonec šetření provedeno jen u největších průmyslových firem v Plzni s více než 500 zaměstnanci. Takových firem bylo v Plzni v roce 2008 rovných 15. Může se to zdát jako malý vzorek, nicméně těchto patnáct firem zaměstnávalo téměř polovinu pracovní síly v plzeňském průmyslu. Míra návratnosti dotazníků byla stoprocentní.

4. Faktory ovlivňující vývoj trhu práce v Plzni

Na vývoj trhu práce v Plzni působí různé vlivy. Jedná se o vlivy obecně platné, které souvisí s historickou genezí trhu práce (Dokoupil 2007), můžeme je nazývat i vlivy neřízené. Sem lze zařadit geografickou polohu města Plzně, jež leží na hlavním dopravním tahu z Bavorska do české metropole, dříve tedy křižovatka starých zemských stezek, dnes dopravní uzel na významném evropském dopravním koridoru. Výborná dopravní poloha spolu s přírodním bohatstvím v zázemí města (nerostné suroviny – palivoenergetická základna, železná ruda, kaolín, zemědělské plodiny) se staly v historii motorem hospodářského, ale i společenského rozvoje. Ve městě se tak vedle obchodu rozvíjela i řemeslná výroba, což mělo velký vliv především na kvalitu pracovních sil v Plzni. Tento vývoj začíná již zlatým věkem řemesla v Plzni v 15. a 16. století, dále pokračuje industrializací v důsledku zkvalitnění dopravní infrastruktury na přelomu 19. a 20. století. Období meziválečné i válečné dále posílilo technickou zručnost obyvatel v Plzni, na což navázala socialistická plánovaná velkovýroba. Ta dala městu punc významného průmyslového centra se zkušenou a technicky zdatnou pracovní silou, nicméně se zdeformovanou průmyslovou strukturou.

Na počátku 90. let 20. století začíná období transformace české ekonomiky, které nutně postihuje i plzeňský průmysl, zejména zdejší strojírenství. Ačkoliv část uvolněné pracovní síly pohltit rostoucí terciární sektor, resp. nabídka nových pracovních míst v zázemí města (snížení dojížděky za prací do Plzně), přesto bylo nutné čelit nebezpečí rostoucí nezaměstnanosti v důsledku uvolněné pracovní síly z transformujících se závodů. Pro představu největší zaměstnavatel v Plzni, strojírenský koncern Škoda, zaměstnával 33,5 tis. pracovníků v roce 1989, což představovalo konkrétně 31,1 % ekonomicky aktivního obyvatelstva ve městě (Baštová, Toušek 2005). V roce 2006 již pracovalo ve všech původních divizích společnosti ŠKODA součtem kolem 4 tis. pracovníků (vlastní výpočet dle RES 2008).

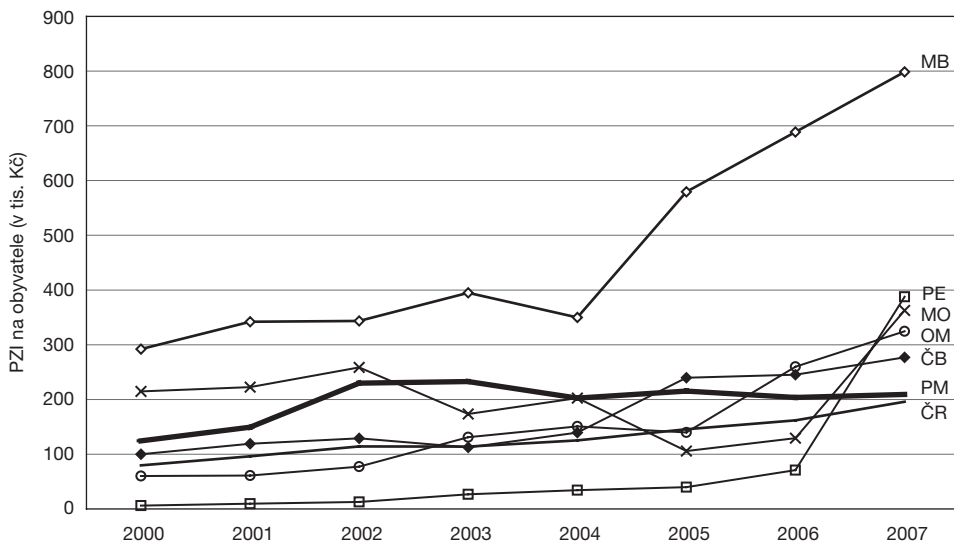
Magistrát, vědom si zmíněné atraktivnosti města (výhodná dopravní poloha, zkušená pracovní síla), začal hned od počátku transformace hledat cesty, jak zmírnit negativní vlivy transformace, především rostoucí nezaměstnanost. Zde můžeme hovořit o specifických vlivech na vývoj trhu práce, o vlivech řízených, daných úrovní řízení společenských složek. S využitím moderních konceptů lokalizačních analýz, respektujících preference zahraničních investorů, se v Plzni začala budovat významná industriální zóna (roku 2000 ohodnocena jako zóna s největším ekonomickým přínosem v Česku). Ta měla zvýšit investiční atraktivitu města, která se stala v podmínkách transformující se české ekonomiky výchozím indikátorem kvality ekonomického prostředí.

Investiční atraktivita je motorem získání přímých zahraničních investic s cílem řešení otázek zaměstnanosti ve městě, získání snazšího přístupu na trhy nejvyspělejších zemí a v neposlední řadě i vliv na změny podnikového prostředí (Toušek, Kunc, Vystoupil, eds. 2008). Mnohé studie porovnávají vybrané indikátory zahraničních a domácích závodů, přičemž dochází k obecným závěrům, že v zahraničních firmách je vyšší produktivita práce, vyšší mzdy, kvalifikovaní pracovníci, moderní řízení (vedení) lidských zdrojů a silná exportní orientace. Naproti tomu náklady na jednotku přidané hodnoty uvádí u českých firem o 40 % vyšší, přitom jsou zde rezervy v kvalifikaci pracovníků, organizaci práce, sice nižší mzda, ale s podstatně nižší produktivitou práce.

Město Plzeň se stalo díky své poloze a vybudované industriální zóně jednou z nejatraktivnějších českých lokalit pro zahraniční investory, kteří se zabývají zejména exportně orientovanou výrobou. Stav PZI v Plzni dosahoval v roce 2007 hodnoty 37,8 mld. Kč, což je téměř třikrát vyšší hodnota než byl průměr tohoto ukazatele pro okresy Česka. Indikátor stavu PZI na jednoho obyvatele pak v roce 2007 řadil Plzeň na deváté místo mezi okresy Česka (mimo okres Praha; obr. 1).

ČNB informace o odvětvové struktuře PZI v okresech Česka neposkytuje. Nicméně na základě přehledu podniků z databáze RES, která shromažďuje informace o podnicích s více než 20 zaměstnanci, bylo kolem 54 % všech podniků v Plzni s více než 10% podílem zahraničního kapitálu zaměřeno na průmyslovou výrobu, a stejně tak i 83 % všech pracovních pozic v těchto firmách. Služby naopak zůstaly stále dominantou českých investorů.

Dle původu PZI se dá říci, že okolo 47 % těchto investic ve městě Plzeň pochází z Německa, okolo 10 % pak z Japonska a stejné množství i z Ruska a Nizozemska. Je však velmi složité identifikovat původního investora, neboť mnoho mimoevropských firem investuje v Česku prostřednictvím svých centrálních v různých zemích Evropy.

Obr. 1 – Vývoj stavu PZI na obyvatele v okrese Plzeň-město ve srovnání s průměrem Česka a vybranými okresy Česka (mimo okres Praha) v letech 2000–2007 (okresy s nejvyšší hodnotou PZI/obyvatele v roce 2007; MB – Mladá Boleslav, PE – Pelhřimov, MO – Most, OM – Ostrava-město, ČB – České Budějovice, PM – Plzeň-město, ČR – Česko). Zdroj: ČNB, ČSÚ.

Příliv zahraničních investic radikálně změnil strukturu průmyslu v Plzni. Zatímco v roce 1989 byla Plzeň nejvíce specializovaná (dle počtu zaměstnanců) na průmysl strojírenský, o něco méně i průmysl papírenský a polygrafický, stejně tak i potravinářský (Baštová, Toušek 2005); v roce 2006 již můžeme hovořit o výrazné specializaci města na elektrotechnický průmysl, a to konkrétně výrobu televizorů (reprezentovanou japonskou společností Panasonic AVC Network Czech, s. r. o.) a výrobu elektrických zařízení (Brush Sem, s. r. o., Yazaki Wiring Technologies Czech, s. r. o., NT Magnetics, s. r. o. a jiné). Město Plzeň v roce 2006 zaznamenalo též vyšší specializaci ve výrobě dopravních prostředků, ve které dominuje hlavně česká společnost ŠKODA Transportation., s. r. o., popřípadě výrobě nekovových minerálních výrobků reprezentována rakouskou firmou Lassesberger se sídlem v Plzni a několika závody v okolí města.

5. Vybrané negativní dopady přímých zahraničních investic na trh práce města Plzně

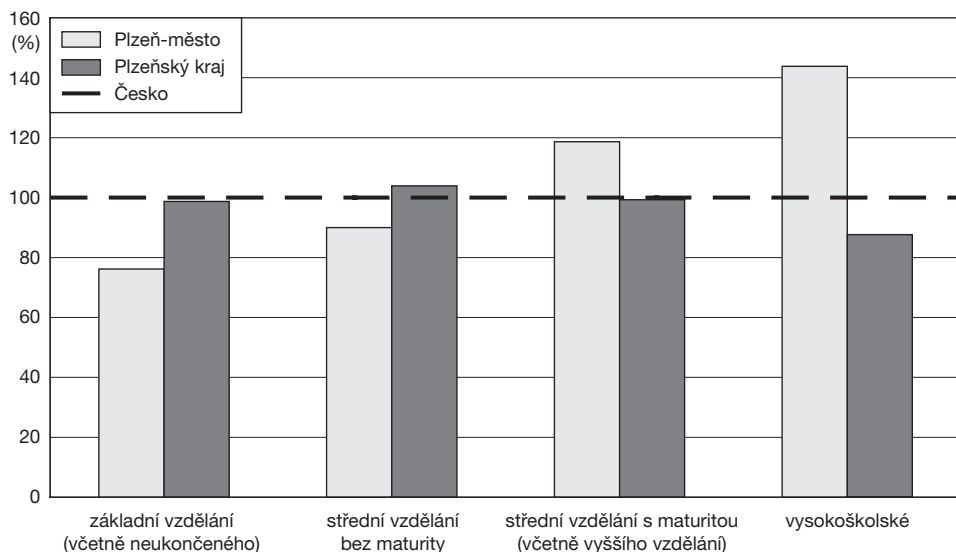
Trh práce je důležitým prostředníkem efektů PZI od zahraničních firem do domácího sektoru. PZI vytvářejí tlak jak na trh práce, tak i „rigidita na trhu práce ovlivňuje klíčový efekt PZI“ (Žďárek 2005, s. 7). Příliv PZI s sebou přináší výrazné strukturální změny na trhu práce, které jsou spojeny nejen se změnami v nabídce volných míst v regionu, ale též se změnami struktury lokální pracovní síly. Vzhledem k faktu, že stav PZI dosahuje v Plzni poměrně vysokých hodnot, lze předpokládat, že i dopady PZI na místní trh práce budou mnohem intenzivnější než v jiných okresech Česka. V průběhu realizovaného výzkumu byly identifikovány tři zásadní aspekty, v nichž se v různé míře

projevují negativní dopady PZI. Patří mezi ně dopady PZI na lokální kvalitu pracovní síly, na národnostní strukturu a na výši hrubé reálné měsíční mzdy.

5.1. PZI a kvalita pracovní síly

Jedním z významných negativních dopadů PZI, který studie identifikovala, je proces ztráty původní kvalifikace („deskilling“) místní pracovní síly, tak jak ho popsal například Pavlínek (2004). Přeneseně se jedná o snížení úrovně odbornosti či zručnosti pracovní síly, která postačuje pro vykonávanou práci.

Plzeň vždy disponovala poměrně kvalitní pracovní silou (z hlediska její kvalifikace a vzdělání), což dokazuje i zmíněná historická geneze trhu práce v Plzni či srovnání vzdělanostní struktury obyvatel Plzně s krajskou či celostátní úrovní z posledního sčítání lidu (obr. 2), kdy okolo 12,8 % obyvatel Plzně mělo vysokoškolské vzdělání, 33,7 % středoškolské vzdělání s maturitou, 34,2 % středoškolské vzdělání bez maturity a 17,9 % obyvatel mělo základní vzdělání (ČSÚ 2001). Vzdělanostní strukturu obyvatel Plzně posiluje kvalitní nabídka sekundárního i terciárního vzdělání. Nabídka kvalifikované pracovní síly ovšem minimálně koresponduje s rozsáhlou nabídkou málo kvalifikovaných pracovních míst zahraničních investorů. Výsledky projektu *Monitoring rozvoje lidských zdrojů v Plzeňském kraji*, který provedla Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje (RRA) v roce 2007, poukazují na fakt, že kvalita pracovní síly ve městě nekoresponduje s požadavky na kvalitu, kterou požadují zahraniční firmy. Dle studie, která oslovila 32 firem v Plzni, téměř 79 % firem postrádají pracovníky bez maturity, 40 % postrádají zaměstnance s maturitou technického oboru, a 44 % firem postrádá pracovníky s vysokoškolským vzděláním převážně projektových inženýrů a specialistů oboru informačních

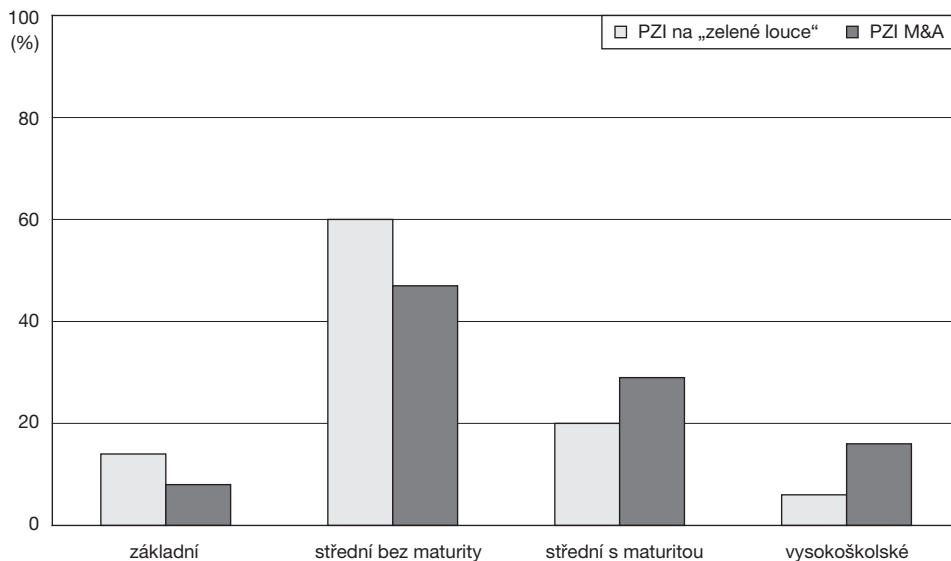
Obr. 2 – Obyvatelstvo dle dosaženého stupně vzdělání (osa x, v %) v okrese Plzeň-město a Plzeňském kraji vztahované k celorepublikovému průměru (100 %) v roce 2001. Zdroj: ČSÚ.

technologií. Z toho je patrná obrovská poptávka po pracovní síle s minimálním vzděláním. Výsledky této studie krom jiného odhalují i neschopnost rychlé adaptace místního školského systému požadavkům pracovního trhu. Nepružnost českého trhu práce je ostatně často diskutované téma, které dokonce Kadeřábková (2007) uvádí jako jednu z hlavních makroekonomických slabin celé ekonomiky.

Data ze zmiňovaného projektu byla dále doplněna o další informace, které byly poskytnuty největšími průmyslovými podniky v rámci vlastního dotazníkového šetření. Firmy byly dotazovány na vzdělanostní strukturu svých zaměstnanců. Šetření odhalilo markantní rozdíl nejen ve vzdělanostní struktuře zaměstnanců mezi českými a zahraničními firmami, ale též mezi zahraničními investicemi, které se od sebe navzájem lišily způsobem vstupu na plzeňský trh práce. Například vzdělanostní struktura zaměstnanců zahraničních podniků na „zelené louce“ se lišila od téže struktury zaměstnanců v podnicích, jež vznikly fúzí či akvizicí (M&A) původně českého podniku. Nové zahraniční firmy převážně lokalizované v Městském industriálním parku (MIP) Borská pole (např. HP Pelzer, k. s., Yazaki Wiring Technologies Czech, s. r. o, Daikin Industries Czech Republic s. r. o. aj.) vykazovaly v roce 2006 v průměru 14 % zaměstnanců se základním vzděláním, 60 % středoškoláků bez maturity, 20 % středoškoláků s maturitou, a pouhých 6 % vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců (obr. 3). V těchto zahraničních podnicích náročných na manuální pracovní sílu však pracují hlavně méně kvalifikovaní a vzdělaní zaměstnanci. V roce 2006 bylo v těchto podnicích zaměstnáno přes 10 tis. lidí, což bylo okolo 32 % všech zaměstnanců v plzeňském průmyslu (vypočítáno na základě vytvořené databáze obsahující informace o středních a velkých průmyslových podnicích s více než 50 zaměstnanci). Vzdělanostní úroveň pracovní síly v těchto podnicích tak nekoresponduje se vzdělanostní strukturou pracovní síly města Plzně a můžeme tak hovořit o postupném procesu ztráty původní kvalifikace místní pracovní síly.

Zahraníční společnosti jež vznikly fúzí a akvizicí původně české firmy mají rozdílnou vzdělanostní strukturu svých zaměstnanců (např. Pilsen Steel, a. s., ŠKODA JS, a. s., Plzeňský prazdroj, a. s. aj.). Dotazníkové šetření objevilo, že v průměru zaměstnávají tyto společnosti 8 % pracovníků se základním vzděláním, 47 % pracovníků se středním vzděláním bez maturity, 29 % pracovníků s maturitou a 16 % vysokoškolsky vzdělaných lidí (obr. 3). Ryze české společnosti (např. ŠKODA Power, a. s., ŠKODA Transportation, a. s. aj.) vykazovaly obdobnou vzdělanostní strukturu svých zaměstnanců, která v jednom případě dokonce přesahovala 30% hranici zaměstnanců s vysokoškolským vzděláním. Je evidentní, že tyto společnosti zaměstnávají vyšší procento více kvalifikovaných lidí než v případě nových zahraničních firem na zelené louce, a to zejména proto, že se tyto společnosti zaměřují na konkurenceschopná průmyslová odvětví, která se v průběhu 90. let úspěšně transformovala.

Na druhou stranu je nutno přiznat, že firmy s PZI mohou též nepřímo zvýšit úroveň vzdělání svých zaměstnanců. Tento jev souvisí s novým trendem, kdy někteří investoři zavádí výzkum a vývoj do svých firem, které pak mají přirozeně větší poptávku po kvalifikované a vzdělané pracovní síle zejména v technických oborech. Tito zaměstnanci jsou pak většinou dále vzděláváni a trénováni samotnou firmou. V porovnání s poptávkou po nekvalifikované či málo kvalifikované pracovní síle však zůstává poptávka po kvalifikovaných pracov-

Obr. 3 – Vzdělanostní struktura zaměstnanců zahraničních průmyslových firem (s více než 500 zaměstnanci) v Plzni liší se způsobem vstupu investice na trh. Zdroj: dotazníkové šetření 2008.

nících mnohem menší. V roce 2006 se na území Plzeňského kraje vyskytovalo 2 465 lidí zaměstnaných ve vědě a výzkumu (ČSÚ 2008). Tento počet s velkou pravděpodobností odpovídá i samotnému městu Plzeň, kde jsou všechny výzkumné aktivity za kraj soustředěny. Z toho vyplývá, že poměr pozic ve vědě a výzkumu ku ostatním pozicím je roven 1 : 40.

5.2. PZI a mzdy

Studie dále zkoumala i roli vlivu PZI na výši hrubé měsíční mzdy. Český statistický úřad počítá hrubou průměrnou měsíční mzdu průmyslových podniků s více než 20 zaměstnanci pro okresy Česka. Na základě těchto dat byla v roce 2006 průměrná hrubá měsíční mzda v průmyslu v okrese Plzeň-město 22 064 Kč. Ve stejném roce zde byly jen další dva okresy, které měly vyšší průměrné mzdy v průmyslu než Plzeň. Byl to okres Mladá Boleslav (25 022 Kč) a město Ostrava (23 836 Kč). Vývoj tohoto ukazatele v Plzni koreluje s celostátním trendem, a proto je možné se domnívat, že dopad PZI na výši těchto mezd je pravděpodobně minimální. Navíc, PZI jsou obecně definovány jako investice, jež se snaží maximalizovat své zisky ve světové konkurenci (Diaz-Bautista 2006). Zejména nízké mzdové náklady jsou obvykle hlavním determinantem výše přílivu PZI na území hostitelských ekonomik. Právě z tohoto důvodu se zdá nepravděpodobné, že by zahraniční investoři, zejména v pracovních náročných průmyslových odvětvích, významně zvyšovali platy zaměstnancům, neboť by to zvedlo jejich celkové náklady produkce.

Role PZI na tvorbě hrubé měsíční mzdy se již zabýval například Janáček (2006), který našel pozitivní vliv PZI na mzdy pracovníků a konstatoval tak,

že PZI přispívají k růstu životní úrovně české pracovní síly. Janáček obecně porovnával průměrné měsíční mzdy pracovníků v českých podnicích a podnicích pod zahraniční kontrolou. Předkládaná studie prezentuje vlastní metodiku výzkumu daného problému.

Analýza mzdových poměrů v Plzni se opírala o data mzdových nákladů, která jsou uvedena v listině Výkaz zisku a ztrát každoročních účetních uzávěrek firem. Celkové mzdové náklady za rok 2006 pak byly vyděleny počtem zaměstnanců konkrétní firmy téhož roku, a počtem měsíců v roce. Daným způsobem došlo vcelku k přesnému určení průměrné hrubé měsíční mzdy daného podniku. Na rozdíl od metodiky ČSÚ je v této analýze kalkulováno s podniky, jež mají více než 50 zaměstnanců.

Analýza statistických dat odhalila, že průměrný plat v průmyslu (počítán z dat 93 firem s více než 50 pracovníky) byl v Plzni v roce 2006 roven 23 537 Kč. Podíváme-li se pouze na domácí podniky, průměrný plat se pohyboval okolo 21 547 Kč, zatímco zahraniční podniky měly plat kolem 24 000 Kč. V tomto ohledu by se dalo souhlasit s Janáčkem (2006), který identifikoval taktéž vyšší mzdy v zahraničních podnicích než v českých. Detailnější rozbor však odhalil zajímavá fakta.

Součástí přílohy účetní uzávěrky každé firmy je i počet řídicích zaměstnanců firmy a jejich podíl na mzdových nákladech. Podrobnější analýza těchto dat poukázala na významný rozdíl mezi průměrnou mzdou řídicích a dělnických profesí u domácích a zahraničních firem (tab. 1). Zatímco průměrný podíl počtu vedoucích pracovníků na všech zaměstnancích podniku byl téměř totožný jak u domácích firem (3,8 %), tak u zahraničních (3,5 %), podíl manažerských platů na mzdových nákladech firem pak byl u domácích podniků (10 %) a u zahraničních (15 %). Je patrné, že zahraniční firmy dávají více mzdových nákladů vedoucím pracovníkům než je tomu u domácích firem. Stejně tak lze vyvodit, že musí dávat zákonitě nižší platy zaměstnancům v dělnických profesích.

To ostatně dokazují i data poskytnutá při přímém dotazování firem. Konkrétně byly firmy dotazovány na průměrný plat dělnických pozic. Analýza opět odhalila rozdíly i mezi zahraničními investicemi, lišícími se způsobem vstupu. Nově vzniklé zahraniční firmy na zelené louce průměrně platily svým zaměstnancům na dělnických pozicích přibližně 16 000 Kč v roce 2006, zatímco investice vzniklé fúzí či akvizicí a domácí investice pak okolo 21 000 Kč. Celkově tedy vyplývá, že vedoucí pozice jsou lépe placeny v zahraničních firmách než v domácích, nicméně okolo 96 % všech vytvořených pozic v těchto firmách jsou dělnické profese. Dělnické profese pak mají velmi nízké platy v nově vzniklých

Tab. 1 – Mzdové náklady průmyslových firem (s více než 50 zaměstnanci) v Plzni v roce 2006

Firmy	Počet zaměstnanců		Mzdové náklady		Průměrný plat (Kč)
	Celkem	Z toho řídicí pracovníci (%)	Celkem	Z toho řídicí pracovníci (%)	
Zahraňiční	24 554	3,5	529 016	15	21 545
Domáci	7 863	3,8	157 873	10	20 078

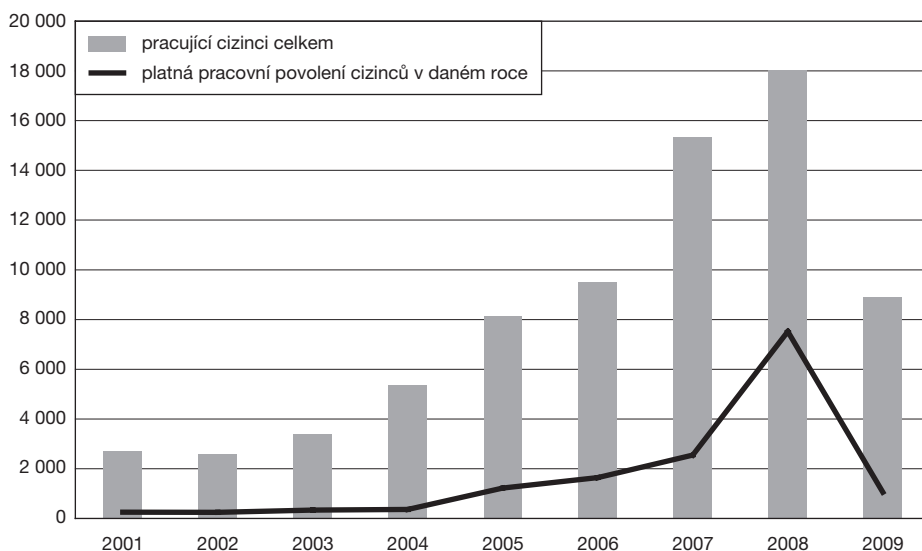
Zdroj: účetních uzávěrek firem, vlastní zpracování

firmách s PZI na zelené louce ve srovnání se stejnými pozicemi v zahraničních firmách vzniklých fúzí či akvizicí, popř. u domácích firem.

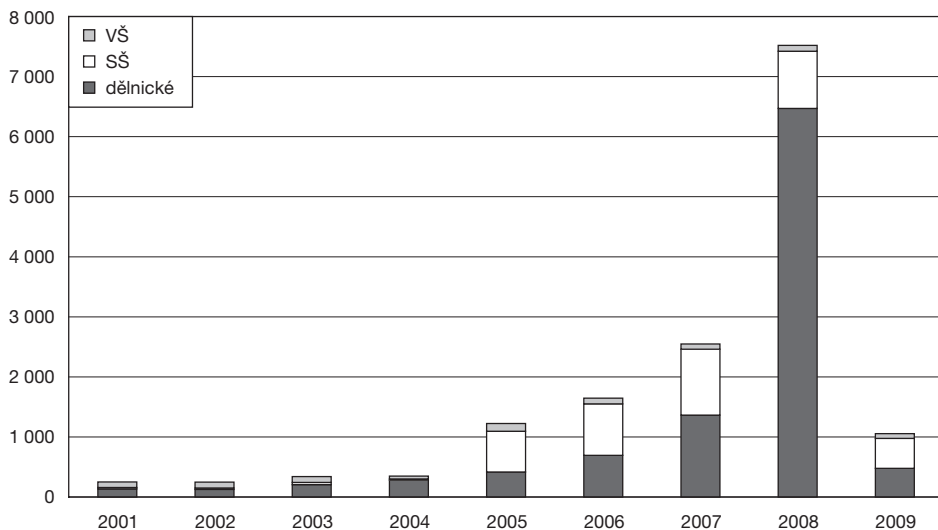
Dopad PZI na platy zaměstnanců se zdá být celkově minimální, a to hlavně u dělnických profesí v zahraničních firmách, které mají platy porovnatelné či dokonce nižší než v českých firmách. Na druhou stranu řídicí pozice jsou často ve firmách s PZI přeplácneny. Tento fakt souvisí i se strategiemi zahraničních firem, které radši investují více peněz do několika vedoucích pracovníků (často zahraničních manažerů), od kterých očekávají efektivní vedení firmy a platy dělnických profesí nechávají nízké.

5.3. PZI a národnostní struktura pracovní síly

Jak již bylo zmíněno, Plzeň má nedostatek pracovníků, kteří by uspokojili poptávku zahraničních firem po nekvalifikované pracovní síle. Na jednu stranu technologicky progresivní zahraniční firmy mají vcelku náročné kvalifikační požadavky, na které nemá většina uchazečů kvalifikaci či vzdělání (Kadeřábková 2007). Na druhou stranu zahraniční firmy náročné na nekvalifikovanou pracovní sílu nabízejí většinou velké množství hůře placených míst, o která nemají uchazeči o práci registrovaní na úřadech práce zájem, a to i díky stále relativně štědrému sociálnímu systému. V posledních letech (zejména od roku 2005) tak Plzeň zaznamenala příliv zahraničních pracovníků, převážně z Asie a východní Evropy, kteří zaplnili nabízené pracovní pozice, jež místní pracovní síla již nechtěla či nemohla obsadit. Karpíšek (2003) uvádí, že čeští pracovníci jsou stále méně ochotni pracovat v podmínkách fyzicky náročné práce a nízkého platu s minimální možností jeho zvýšení. Dílčí informace, které jsou k dispozici od jednotlivých investorů, hovoří o tom, že v některých případech

Obr. 4 – Vývoj pracujících cizinců a platných pracovních povolení cizinců v Plzni (2001–2009).
Zdroj: Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Plzeň-město (2001–2009), Úřad práce v Plzni.

Obr. 5 – Vývoj platných pracovních povolení cizinců dle profesí v Plzni 2001–2009). Zdroj: Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Plzeň-město (2001–2009), Úřad práce v Plzni.

výstavby na zelené louce nabírají nově vzniklé podniky pod zahraniční kontrolou až polovinu zahraničních pracovníků, především z Polska a Slovenska. Paradoxně tedy finanční prostředky vynakládané na investiční pobídky pomáhají částečně řešit nezaměstnanost sousedních zemí.

V roce 2007 měla Plzeň druhou nejvyšší hodnotu tohoto ukazatele v Česku, a to 15,1 % cizinců na celkové pracovní cíle (na prvním místě byl okres Mladá Boleslav s 16,7 %; vlastní výpočet dle Horákové 2009). Tato hodnota je dokonce třikrát vyšší než je průměr Česka (5,6 %) a dokonce vyšší než má hlavní město Praha (13 %). Cizinci, jež přichází do Plzně za prací, nejsou jen z EU, ale i z méně rozvinutých zemí. Nejpočetnější národnosti pracovníků v Plzni jsou Slováci, Poláci, Ukrajinci, ale i Mongolci, Moldavci a Vietnamci (Úřad práce v Plzni 2008). Požadavek po ukrajinských pracovnících byl dokonce v roce 2006 až 6krát vyšší než u jiných národností.

V posledních třech letech lze v okrese Plzeň-město zaznamenat enormní výkyv v počtu pracujících cizinců a platných pracovních povolení cizinců. Zatímco v letech 2007–2008 došlo k nárůstu obou ukazatelů, rok 2009 znamenal v důsledku krize jejich rapidní pokles (obr. 4). V porovnání s jinými okresy Česka má okres Plzeň-město jeden z nejvyšších podílů cizinců na počtu ekonomicky aktivních obyvatel.

Vývoj počtu platných pracovních povolení cizinců dle profesí (obr. 5) poukazuje na převažující podíl dělnických povolání, což potvrzuje analýzu z kapitoly 5.1. V roce 2004 podíl pracovních povolení cizinců v dělnické profesi dosahoval 80 %. Následně došlo k jeho relativnímu snížení, mezi lety 2006 a 2007 však opět stoupl tento podíl ze 42 % na 54 %. Mezi dlouhodobě nejžádanější profesí v Plzni patří manipulační dělník, obsluha linky, zedník a dělník v elektrotechnice (Úřad práce v Plzni 2008). Příklad jedné z neúspěšnějších průmyslových zón v Česku – MIP Borská pole – poukazuje též na obrovský příliv zahraničních pracovníků do Plzně. MIP Borská pole, jež byl otevřen v roce 1995, vytvo-

řil do současnosti na 13,5 tisíce pracovních míst, nicméně téměř 75 % těchto pozic je v současnosti obsazeno zahraničními pracovníky (UKRmP 2008).

V rámci dotazníkového šetření byly firmy dotazovány i na počet zahraničních pracovníků u nich zaměstnaných. Přestože se podařilo nashromáždit potřebná data, je více než pravděpodobné, že nereprezentují skutečný stav a mají malou vypovídací hodnotu. Dotazované podniky totiž poskytují pouze data o svých stálých zahraničních pracovnících. Dle těchto dat měly průmyslové zahraniční firmy v Plzni v roce 2006 v průměru 25 % zahraničních pracovníků. Skutečnost ovšem ukazuje, že většina zahraničních firem, převážně v odvětvích náročných na kvantitu pracovní síly, si najímá zahraniční pracovníky přes pracovní agentury, které tak ručí za personální otázky s tím spojené (Panasonic AVC Networks Czech 2008). Počty cizinců, kteří jsou takto najati na práci, však nejsou započítány v celkovém počtu zaměstnanců firem. Například ve firmě Panasonic, a. s. tvoří cizinci najatí přes pracovní agentury stejný, ne-li větší, počet pracovníků než je počet stálých zaměstnanců firmy. Skutečný podíl zahraničních pracovníků ve firmách je tedy určitě větší než oficiální čtvrtina.

Příliv cizinců samozřejmě není nikterak negativní jev, nicméně přítomnost vzrůstajících zahraničních minorit může být spojena s negativními sociologickými trendy. Problematickou skupinou cizinců na trhu práce jsou vedle legálně pracujících cizinců i nelegálně pracující cizinci. Dle výzkumu projektu „Mezinárodní migrace a nelegální pracovní aktivity migrantů v Česku v širším evropském kontextu“ (Drbohlav 2008) existuje určitá závislost v rozmístění legálně zaměstnaných a nelegálně zaměstnaných cizinců (Drbohlav 2008, s. 125), což napovídá o velkém počtu takových pracovníků i v Plzni. To ostatně potvrdily i expertní odhady prezentované ve zmíněné publikaci.

Mnoho lidí žijících v Plzni má obavy ze vzrůstající kriminality. Data Cizinecké policie z roku 2007 však neprokázala výrazně vyšší kriminální činnost cizinců v Plzni v porovnání s obyvateli české národnosti. Zahraniční pracovníci vykazují spíše vyšší podíl přestupkové činnosti, jako jsou nezaplacené pokuty za ilegální používání městské hromadné dopravy či dluhy za lékařské ošetření. Současná hospodářská krize však zasáhla komunity těchto lidí více než se čekalo a data z různých zdrojů dokazují, že se jejich kriminální činnost zvyšuje.

6. Dopady ekonomické krize na trh práce města Plzně

Ke konci roku 2008 se na trhu práce začaly projevovat dopady ekonomické krize, které se nejvíce dotýkaly zaměstnavatelů podílejících se na činnosti v automobilovém průmyslu (většinou tedy zahraničních firem). V první fázi přicházeli o práci agenturní zaměstnanci, následně, avšak v menší míře, i čeští pracovníci. Tato situace měla za následek zvyšující se příliv uchazečů o zaměstnání a zároveň radikální pokles počtu volných pracovních míst, což je patrné z ukazatele počtu zaměstnanců na jedno volné pracovní místo, který se zvýšil mezi roky 2008 a 2009 v okrese Plzeň-město z hodnoty 2,2 na 6 (31. 12.). Stejně tak i míra registrované nezaměstnanosti stoupla z 3,6 % na 6,1 % (31. 12.; Úřad práce v Plzni 2009). Z hlediska profesní struktury bylo, dle Úřadu práce v Plzni, evidováno v roce 2009 nejvíce pomocných a nekvalifikovaných pracovníků (28 % na celkovém počtu uchazečů), naopak nejvíce

volných pozic bylo pro řemeslníky a kvalifikované výrobce (35 % z celkového počtu volných pracovních míst).

Počty propuštěných pracovníků (převážně cizinců) v okrese Plzeň-město nejsou nikde evidovány a není je možné ani přesně určit. Většina z nich jsou totiž agenturní zaměstnanci, kteří jsou přesouváni za prací po celém Česku, takže cizinci registrovaní v Plzni pracují velmi často v jiných okresech a naopak. Agentury nemají ze zákona povinnost oznámit, kde jejich zaměstnanci pracují. Konkrétní informace o počtu uvolněných pracovníků je možné získat jen od jednotlivých firem, které na úřad práce nahlásily svůj záměr o uvolnění pracovníků. Jak již byl zmíněno dříve, propuštění cizinci mohou být i z jiných regionů Česka, takže tato data jsou dosti nepřesná. Nicméně počet cizinců s pobytem na území okresu Plzeň-město vzrostl mezi roky 2008 a 2009 (31. 12.) o 4 % (Inspektorát cizinecké policie Plzeň 2009), ale počet pracujících cizinců poklesl ve stejném období o více než 50 % (Úřad práce v Plzni 2009).

V souvislosti s probíhající krizí začalo Ministerstvo práce a sociálních věcí prostřednictvím úřadů práce postupně snižovat počty pracujících cizinců na území Česka a významně omezovat příchod nových cizinců ze zemí třetího světa, zejména na pracovní pozice, kde se předpokládá dostatek českých uchazečů o zaměstnání. V Plzni se osvědčilo vydávání pracovních povolení na kratší dobu, a to u pomocných prací na 6 měsíců. Následně se očekával postupný odliv cizinců, což jak se zdá dokazují i data Úřadu práce v Plzni, kdy se počet pracujících cizinců snížil z 18 037 v roce 2008 na 8 895 v roce 2009 (obr. 4).

Ve skutečnosti je však možné zaznamenat nový trend, a to přesun cizinců ze zaměstnaneckého poměru na osobu samostatně výdělečně činnou (OSVČ) či účastníka družstva. Tento postup začali cizinci ve velké míře využívat kvůli prodloužení svého pobytu. To potvrzují i data Živnostenského úřadu Plzeň (2010), který evidoval nadměrné zvýšení počtu aktivních živnostenských oprávnění. V roce 2007 to bylo 1953 aktivních živnostenských oprávnění (z toho 1876 fyzických osob), v roce 2008 již 2 951 oprávnění (z toho 2 907 fyzických osob), a v roce 2009 dokonce 5 304 oprávnění (z toho 5 260 fyzických osob). Mezi lety 2008 a 2009 tedy došlo k nárůstu o 2 353 nových živnostenských oprávnění. Přestože do roku 2008 nejčastěji podnikali občané Vietnamu, ke konci roku 2009 to byli nejvíce občané států bývalého Sovětského svazu, hlavně Ukrajiny. Zdaleka nejčastěji se žádalo o tzv. volnou živnost, která nevyžaduje odbornou způsobilost. Tito lidé pak pracují v dělnických profesích dále. Dle struktury státních příslušností a účelu pobytu na území okresu Plzeň-město bylo k 31. 12. 2009 zařazeno 58 % cizinců do účelu podnikání – OSVČ, 15 % cizinců do účelu výkonný manažer – úč. v práv. os. a 14 % do účelu zaměstnání (Inspektorát cizinecké policie Plzeň 2009).

Paradoxně tak nedochází k odlivu cizinců, jak bylo předpokládáno. Je to patrné i z dat Inspektorátu cizinecké policie, která eviduje údaje o realizovaném projektu „Dobrovolné návraty“ Ministerstva vnitra ČR, který měl pomoci cizincům, kteří v důsledku ekonomické krize ztratili své pracovní uplatnění, navrátit se do země původu. Na území okresu Plzeň-město požádalo v první fázi projektu o zařazení na 329 cizinců, nejčastěji z Mongolska, Vietnamu či Uzbekistánu. Ve druhé fázi to pak bylo pouhých 33 cizinců a ve třetí fázi jen 18, celkem tedy 380 osob.

Celkově lze zkonstatovat, že ekonomická krize významně zasáhla trh práce v Plzni. Projevující se zvýšení nezaměstnanosti mělo za následek výše zmí-

něné postupy, které měly vést k ochraně českého trhu práce. Paradoxně s těmito opatřeními nebyli spokojeni hlavně zaměstnavatelé, kteří tak přicházeli o většinu zaškolených a zručných zahraničních pracovníků, přičemž tuzemští nezaměstnaní i nadále neměli zájem pracovat na uvolněných pozicích (Úřad práce v Plzni 2009). Očekávaný odliv cizinců však ve větší míře neproběhl, neboť došlo k přesunům velkého počtu zahraničních pracovníků ze zaměstnaneckého poměru do podnikatelské sféry či družstev.

7. Závěr

Plzeň je příkladem lokality, která je velmi atraktivní pro lokalizaci PZI. V rámci Česka se v ukazateli PZI na jednoho obyvatele dostalo do špičky mezi českými okresy. O tuto atraktivnost se zasloužily jak vlivy obecně platné, jako je výborná dopravní poloha, kvalitní dopravní infrastruktura, vysoká koncentrace průmyslové výroby i zkušená a zručná pracovní síla. Na počátku devadesátých let atraktivnost města zvýšily i vlivy specifické, především investice města směřované do vybudování industriální zóny. V průběhu devadesátých let se tak městu podařilo zvládnout transformaci svého hospodářství silně ovlivněného strojírenským gigantem ŠKODA. Město i díky investicím a lokalizaci PZI nepocítilo významnější problémy s nezaměstnaností citelné v jiných průmyslových regionech.

Díky vysokým hodnotám PZI v Plzni jsou jejich dopady na místní trh práce významné. Kromě zmíněných pozitivních dopadů realizovaný výzkum identifikoval i různou míru dopadů negativních. Detailní analýzy byly následně věnovány třem zásadním aspektům – vliv PZI na kvalitu pracovní síly, na národnostní strukturu pracovní síly a na porovnání výše hrubé reálné měsíční mzdy, přičemž dle podílu PZI byly firmy rozděleny na „domácí“ a „zahraniční“.

Analýza kvality pracovní síly v Plzni ve srovnání s nabídkou pracovních míst v plzeňských firmách prokázala významné rozdíly mezi domácími a zahraničními firmami. Zatímco u domácích firem nabídka pracovních míst odpovídá vzdělanostní struktuře obyvatel města, zahraniční firmy se významně orientují na obyvatele s nižší vzdělaností; dokonce dle studie Monitoring rozvoje lidských zdrojů v Plzeňském kraji významně v Plzni postrádají nekvalifikovanou pracovní sílu (RRA 2007). Tato skutečnost je více patrná u firem vybudovaných na zelené louce. Poptávka po převážně nekvalifikované pracovní síle tak může vést k postupné ztrátě původní kvalifikace pracovní síly.

Nedostatek žádaných (méně kvalifikovaných) sil řeší zahraniční firmy náborem cizinců, kteří již obsadili 75 % pracovních míst v městském industriálním parku. O nábor cizinců se starají mimo jiné i pracovní agentury, které přímo najímají pracovníky v zahraničí (nové pracovní pozice např. pro Vietnamce). Tak se v průběhu času významně změnila národnostní struktura pracovní síly v lokalitě městského industriálního parku. Původním záměrem bylo vytvořit nová pracovní místa pro pracovníky uvolněné v souvislosti s restrukturalizací průmyslu ve městě, v současné době však tento úkol industriální park neplní. Díky probíhající ekonomické krizi problém zaměstnaných cizinců eskaluje, neboť jsou to většinou oni, kdo ztrácí na prvním místě pracovní místa, což městu přináší velké sociální problémy. Potvrzuje se tak hypotéza o změně vlivu dopadů PZI na místní ekonomiku.

Firmy s PZI přinesly do regionu nejen samotnou nabídku pracovních míst, ale dle mnohých autorů pracovní místa ohodnocená vyšší hrubou průměrnou měsíční mzdou. To ostatně dokazují mnohé statistiky pracující se mzdovými průměry celých firem. Detailní analýza však odhalila rozdíly v placení manažerských a dělnických profesí. Díky vyššímu podílu mzdových prostředků na manažerské pozice je hrubá průměrná měsíční mzda dělnických profesí v zahraničních firmách nižší než v českých, přičemž je známo, že pro lokalizaci PZI jsou obecně platné mzdové poměry významným činitelem. To ostatně dokazují odchody mnohých průmyslových podniků dále na východ (Rumunsko, Bulharsko) za levnější pracovní silou, například přestěhování výroby firmy Alcoa Fujikura Czech, s. r. o. z nedalekého Stříbra do Rumunska.

Závěrem lze říci, že struktura pracovního trhu Plzně se stala i díky lokalizaci PZI resp. možným negativním dopadům PZI velmi zranitelnou. Plzeň, přestože byla po dobu 10 let dávana za vzor jako město, jež díky PZI velmi úspěšně diverzifikovalo svou ekonomickou základnu, se stala městem velmi ohroženým s nástupem současné ekonomické a finanční krize.

Autoři děkují prof. RNDr. Petru Pavlínkovi, Ph.D. za podnětné rady a podmínky, které byly poskytnuty Mgr. Magdaleně Baštové, M.A. v rámci jejího výzkumu během studijního pobytu na University of Nebraska at Omaha.

Literatura:

- BAŠTOVÁ, M. (2008): Foreign Direct Investment Effects on Urban Economy: A Case of the City of Pilsen, Czech Republic. Master Thesis. University of Nebraska at Omaha, 107 s.
- BAŠTOVÁ, M., TOUŠEK, V. (2005): Brněnský a plzeňský průmysl po roce 1989. Sborník příspěvků VIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. ESF MU, Brno, s. 15–22.
- BENÁČEK, V. (2000): Přímé zahraniční investice v České republice: praxe, teorie a aplikace. Politická ekonomie, č. 1, s. 7–24.
- BEVAN, A., ESTRIN, S. (2000): The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies. Centre for New and Emerging Market, Working Paper 342. London; <http://www.wdi.umich.edu/files/Publications/WorkingPapers/wp342.pdf>, s. 57.
- CARTER, F. W. (2000): The Role of Foreign Direct Investment in the Czech Republic During the 1990s. Moravian Geographical Reports, 8, č. 1, s. 2–16.
- CLAUSING, K. A., DOROBANTU, C. (2005): Re-entering Europe: Does European Union Candidacy Boost Foreign Direct Investment? Economics of Transition, 13, č. 1, s. 77–103.
- Česká národní banka (ČNB), <http://www.cnb.cz/cs/index.html>.
- Český statistický úřad (ČSÚ), <http://www.czso.cz/>.
- DEICHMANN, J. I. (2001): Distribution of Foreign Direct Investment Among Transition Economies in Central and Eastern Europe. Post-Soviet Geography and Economics, 42, č. 2, s. 142–152.
- DIAZ BAUTISTA, A. (2006): FDI and Regional Economic Growth considering the Distance to the Northern Border of Mexico. Analisis Economico, 21, č. 46, s. 355–367.
- DINGA, M. (2007): The Impact of FDI in Kolin on Local Labour Market. CERGE-EI Discussion Paper 182. <http://home.cerge-ei.cz/dinga/research/>.
- DINGA, M. (2008): The Impact of Territorially Concentrated FDI on Local Labour Markets: Evidence from the Czech Republic. CERGE-EI Discussion Paper 348.
- DOKOUPIL, J. (2007): Transformující se průmysl města. In: Matušková, A., Novotná, M. (ed.): Geografie města Plzně. ZČU, Plzeň, s. 119–129.
- DRBOHLAV, D., ed. (2008): Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Karolinum, Praha, 311 s.

- FABRY, N. H. (2001): The Role of Inward FDI in the Transition Countries of Europe: An Analytical Framework. *Current Politics and Economics of Russia, Eastern and Central Europe*, 16, s. 349–377.
- FARKAS, P. (1997): The Effect of Foreign Direct Investment on Research, Development and Innovation in Hungary, Institute for World Economy of the Hungarian Academy of Sciences, Working Paper No. 81, Budapest.
- GOLEJEWSKA, A. (2001): Foreign Direct Investment and Employment in a Host Country: the Case of Polish Manufacturing. *Yearbook of Polish European Studies*, 5, s. 97–114.
- HOLLAND, D., PAIN, N. (1998): The Diffusion of Innovations in Central and Eastern Europe: A Study of the Determinants and Impact of Foreign Direct Investment. NIESR Discussion Paper č. 137, London. <http://www.niesr.ac.uk/pubs/dps/dp137.pdf>, s. 49.
- HORÁKOVÁ, M. (2009): Mezinárodní pracovní migrace v ČR. *Bulletin č. 22. VÚPSV, Praha*, 60 s.
- HOŠKOVÁ, A. (2001): Impact of Foreign Direct Investment on the Economy of Slovakia. Institute of Monetary and Financial Studies, National Bank of Slovakia. http://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/hos58.pdf, s. 48.
- Inspektorát cizinecké policie Plzeň, <http://www.policie.cz/oblastni-reditelstvi-plzen.aspx>
- JANÁČEK, K. (2004): Zahraniční investice a český trh práce. Přednáška ze semináře Zahraniční investice – zázračný lék? Centrum pro ekonomiku a politiku. <http://www.cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=666>.
- JANICKI, H. P., WUNNAVA, P. V. (2004): Determinants of Foreign Direct Investment: Empirical Evidence from the EU Accession Candidates. *Applied Economics*, 36, s. 505–509.
- KADERÁBKOVÁ, A. a kol. (2007): Proces konvergence v nových členských zemích střední Evropy (EU-5). Výzkumná studie. Ministerstvo financí ČR., Praha, 68 s.
- KARPIŠEK, Z. (2003): Nabídka pracovních sil (Vybrané problémy dalšího vývoje zdrojů pracovních sil v ČR). Projekt Problémy trhu práce a politiky zaměstnanosti. VÚPSV, Praha. http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_137.pdf, 83 s.
- KONINGS, J. (2000): The Effects of Direct Foreign Investment on Domestic Firms: Evidence from Firm Level Panel Data in Emerging Economies. Centre for Economic Policy Research, Working Paper Number 344. London. <http://www.wdi.umich.edu/files/Publications/WorkingPapers/wp344.pdf>, s. 48.
- KUNC, P. (2005): Transformace českého průmyslu po roce 1989 – vliv přímých zahraničních investic. Disertační práce. Masarykova universita, Brno, 169 s.
- MORAN, T. H. (1998): Foreign Direct Investment and Development. The New Policy Agenda for Developing Countries and Economies in Transition. Institute for International Economics, Washington, DC, 175 s.
- MULLEN, J. K., WILLIAMS, M. (2005): Foreign Direct Investment and Regional Economic Performance. *Kyklos*, 58, č. 2, s. 265–268.
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), <http://www.oecd.org/>
- Panasonic AVC Network Czech, s. r. o., <http://www.pavccz.panasonic.cz/>
- PAVLÍNEK, P. (2004): Regional Development Implications of Foreign Direct Investment in Central Europe. *European Urban and Regional Studies*, 11, č. 1, s. 47–70.
- RAMIREZ, M. D. (2006): Does Foreign Direct Investment Enhance Labour Productivity Growth In Chile? A Cointegration Analysis. *Eastern Economic Journal*, 32, č. 2, s. 205–220.
- Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje (RRA), <http://www.rra-pk.cz/>.
- Registr ekonomických subjektů (RES), <http://apl.czso.cz/irsw/>.
- SRHOLEC, M. (2004): Přímé zahraniční investice v České republice: Teorie a praxe v mezinárodním srovnání. Linde, Praha, 172 s.
- TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J. (ed.) (2008): Ekonomická a sociální geografie. Aleš Čeněk, Plzeň. 411 s.
- TOUŠEK, V., TONEV, P. (2002): Přímé zahraniční investice a regionální rozvoj. Sborník referátů V. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, ESF MU, Brno, s. 301–316.
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), <http://www.unctad.org/>.
- Úřad práce v Plzni, http://portal.mpsv.cz/sz/local/pm_info.
- Ústav koncepce a rozvoje města Plzně (UKRmP), <http://ukr.plzen.eu/>.
- VANČURA, M. (2006): Vliv přímých zahraničních investic na rozvoj regionů v České republice. Sborník referátů IX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, ESF MU, Brno, s. 233–239.

- VITURKA, M. (2000): Zahraniční investice a strategie regionálního rozvoje. ESF MU, Brno. 81 s.
- ZEMPLINEROVÁ, A., BENÁČEK, V. (1997): Foreign Direct Investment in the Czech Manufacturing Sector. Prague Economic Papers 2, s. 141–155.
- Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Plzeň-město (2001–2009). Úřad práce v Plzni, http://portal.mpsv.cz/sz/local/pm_info/stat.
- ŽDÁREK, V. (2005): Přímé zahraniční investice. Bulletin CES VŠEM, č. 11, s. 6–7. Živnostenský úřad Plzeň, <http://www.plzen.eu/>.

S u m m a r y

THE NEGATIVE EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON THE LABOUR MARKET IN PLZEŇ

The city of Plzeň exemplifies a location that is quite attractive to foreign investors. This can be seen in the level of foreign direct investment (FDI stock per capita), in terms of which the city of Plzeň ranks among Czech districts with the highest FDI levels. Plzeň's attractiveness for investment is a result of its proximity to German border, its well-developed transportation infrastructure, a high concentration of manufacturing, and the relatively high quality of the local labour force, in terms of skills and education. In the beginning of the 1990s, the attractiveness of the city was further increased through investments into its industrial park. The existence of this industrial zone has aided in the successful transformation of Plzeň's economy, which was significantly impacted by the collapse of Škoda, a large manufacturing company. Different from many Czech regions, Plzeň has not been affected by serious unemployment problems, due to the inflow of FDI and the city's own investments.

The paper's primary objective is to investigate the possible negative effects of FDI on the local labour market in Plzeň and to identify processes related to these effects. The authors presume that FDI has been classified as positive, for a certain period of time; however, thanks to changes in economic conditions, the presence of FDI also has negative effects on Plzeň's labour market, over a longer time period. The paper examines FDI into manufacturing due to the fact that the industrial sector is the largest recipient of FDI. To illustrate, roughly 83 % of the workforce in the industrial sector is employed by companies, which are supported more than 10 % by FDI (authors' calculations according to RES 2008). The research uses large volumes of assorted data, available from public databases (such as the Czech Statistical Office, the Czech National Bank, and others), as well as data from companies' year-end reports (companies with more than 50 employees), and data from their own field research of Plzeň's industrial companies (more than 500 employees). Data concerning industrial companies were categorized into two main groups: businesses with a majority of Czech ownership (less than 50 percent FDI; "domestic companies") and businesses with a majority of foreign ownership (more than 50 percent FDI; "foreign companies").

FDI impacts on the local labour market are relevant, because of the high values of FDI in the city of Plzeň. In addition to the positive FDI effects mentioned, the investigation identified different levels of negative FDI effects. Detailed analyses focused on three major aspects – FDI's impact on the quality of the local labour force, its structure and average gross monthly wages in foreign and domestic companies.

The analysis of the quality of the local labour force, in comparison with job offers from Plzeň firms, showed significant differences between domestic and foreign companies. While the job offers of domestic companies correspond with the educational structure of the labour force, foreign companies seek primarily low-skilled and even unskilled workers (according to RRA). This trend is more evident in foreign greenfield investments. Scientific literature has referred to this phenomenon as the "deskilling" of the local labour force, although it could more appropriately be described as the deskilling of job opportunities under the conditions of high FDI concentration in the city of Plzeň.

Foreign companies resolved the lack of the demanded (low-skilled) workforce by recruiting foreigners. For instance, the municipal industrial park (MIP) Bory Field has created about 13.5 thousand jobs; however, nearly 75 percent of these, or about 10 thousand positions, have most recently been held by foreign workers. The recruitment of foreigners is

accomplished mainly through employment agencies, which directly recruit workers abroad (e.g. in Vietnam). Thus, the nationality structure of the local labour force in the municipal industrial park is significantly altered. The purpose of MIP Bory Field was to create new job opportunities for the labour force that were laid off during the industrial restructuration of the city; however, the park seems to be failing at this task, recently. The problems related to foreign workers are culminating, during the current economic crisis, because they are generally the first to lose jobs. This brings serious social problems to the city. Our hypothesis about changes in FDI effects has been confirmed.

Foreign companies have brought job opportunities to the city of Plzeň and, according to many authors, these job opportunities have higher average gross monthly wages. Several statistical databases, which include the average wages of entire companies, confirm this apparent reality. However, detailed analysis reveals differences between the average wages of managers and blue-collar workers in foreign and domestic companies. Due to the higher share of total wage costs to managerial positions, the gross average monthly income of blue-collar workers is lower in foreign than in domestic firms. Generally, overall cost structure, including wage differentials, is a significant factor for FDI localization. This fact is also demonstrated by the recent shift of industrial enterprises farther eastward (mainly to Romania and Bulgaria) because cheaper labour can be recruited there.

In conclusion, the structure of Plzeň's labour market has become extremely vulnerable, which is due, in part, to the presence of FDI with its potentially negative effects. The city is extremely threatened by the current economic and financial crisis, in spite of its often being presented as a model of success for diversifying its economic base with FDI, over the past ten years.

Fig. 1 – FDI stock per capita development (axis y) in the city of Plzeň in comparison with average Czech figures and with selected districts of Czechia (districts with the highest levels of FDI stock per capita in 2007, except for the district of Prague) – time series 2000–2007 (axis x). Source: Czech Statistical Office, Czech National Bank.

Fig. 2 – The educational level of the population (axis y; as a %) in the city of Plzeň and the Plzeň Region in relation to the national level (100%) in 2001. Along the x axis from the left: basic education (including incomplete), secondary education without graduation exam, secondary education with graduation exam (including additional training); university education. Source: Czech Statistical Office.

Fig. 3 – The education levels of employees in foreign industrial companies with more than 500 employees (axis y, as a %) in the city of Plzeň (2006) based on the different types of investment (hatch line: “Greenfield” FDI PZI; in gray: FDI M&A). Along the x axis from the left: basic education; secondary without graduation exam; secondary with graduation exam; university. Source: field research 2008.

Fig. 4 – Employment of foreigners (columns) and valid work permits of foreigners (line) in the city of Plzeň (axis x; number) – time series 2001–2009. Source: Labour Office in Plzeň.

Fig. 5 – Valid work permits of foreigners (axis y, number) based on their professions in the city of Plzeň – time series 2001–2009. In columns: dark: blue-collar workers, hatch line: secondary, light: university. Source: Labour Office in Plzeň.

Pracoviště autorů: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, katedra geografie, Velešlavínova 42, 306 19 Plzeň; e-mail: bastovam@kge.zcu.cz, dokoupil@kge.zcu.cz.

Do redakce došlo 12. 8. 2009, do tisku bylo přijato 17. 3. 2010.

Citační vzor:

BAŠTOVÁ, M., DOKOUPIL, J. (2010): Negativní dopady přímých zahraničních investic na trh práce města Plzně. *Geografie*, 115, č. 2, s. 188–206.